

Opis razvoja industrijskega morskoga ribništva na slovenski obali

UDK 639.2/3:664.95(497.12)

SAŽETAK:

U ovom napisu autorica govori o prerađivačkoj industriji koja se na slovenskoj obali, pogotovo u Izoli, počela razvijati krajem 19. stoljeća, gdje su austrijske, francuske i talijanske tvrtke gradile tvornice koje su, osim morskih riba, prerađivale također i voće i povrće. Navodi kako se iz arhivske građe može uočiti da se u stogodišnjem razdoblju ove prerađivačke industrije mogu razlikovati tri razdoblja: do prvog svjetskog rata, vrijeme između dva rata, i nakon drugog svjetskog rata. Zatim nabroja i tvornice koje su u tim razdobljima izrasle na slovenskoj obali. Podsjeća da su proizvodi izolskih tvornica u vrijeme između dva rata bili vrlo poznati u svijetu i bili ravni španjolskim i portugalskim, a izvozili su se u Austriju, Rumuniju, Holandiju, Englesku, Grčku, Tursku, pa čak i u Argentinu. Pravi razmah prerađivačke industrije ribe doživjela je u Slovenskom primorju nakon priključenja novoj Jugoslaviji. Proizvodnja je rasla, povećao se izbor proizvoda i broj zaposlenih, posebno žena. Samoupravnim sporazumima izolske su tvornice često udruživale rad s drugim organizacijama udruženog rada. (Najpoznatije su HP »Delamaris« Izola i »Droga« Portorož). Pogotovo se osamdesetih godina ukazala potreba za povezivanjem ribarstva, prehrambeno-prerađivačke industrije, turizma i trgovine.

Na kraju napisa autorica navodi upotrebljenu literaturu.

Industrijsko morsko ribništvo, kamor spada ta ribolov in ribja predelovalna industrija, se je na slovenski obali, predvsem pa v Izoli, pričelo razvijati proti koncu 19. stoletja. Avstrijske, italijanske in francoske družbe so takrat začele postavljati tovarne, ki so poleg morskih rib predelovale tudi zelenjavo in sadje. Izola se je v tem obdobju razvila v središče z najmočnejšo ribjo predelovalno industrijo na vzhodnem Jadranu.

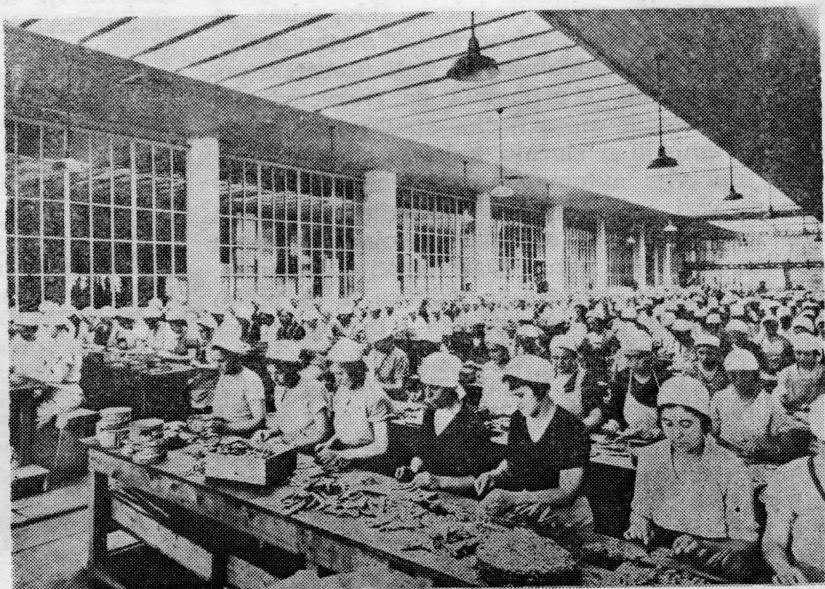
Kot je razvidno iz arhivskega gradiva, lahko v stoletnem razvoju ribje predelovalne industrije ločimo tri obdobja: obdobje do prve svetovne vojne, čas med vojnima in obdobje po drugi svetovni vojni. V vsakem od teh obdobjev je potekala proizvodnja v drudačnih okoliščinah in bila zato tudi drugače organizirana.

Prvo obdobje zaznamuje začetek proizvodnje živilskih konzerv v sedamdesetih letih prejšnjega stoletja in njen prvi razmah, ki je slonel na ribiški tradiciji tega območja. Svoj vrhunec je doživel v letih pred prvo svetovno vojno.

Leta 1879 je postavila tovarno družba Societe Generale Française C. A. V njej so predelovali sardine, jegulje, goveje meso, grah, izdelovali kis in solili ribe. V osemdesetih letih je objekt in orodja te družbe prevzela Anglo-avstrijska banka. Tovarna se je preimenovala v Usines de l'ancienne Cociété Générale Française de Conserve Alimentaires.

Kasnije so zrasle še druge tovarne: — leta 1881 je postavila tovarno družba Troian

Tovarna Amplea, »šala fileti« —
 ročno čiščenje slane ribe,
 ok. leta 1948/50

& Co.; do leta 1911, iz katerega imamo zadnje podatke o njej, so izdelali že 280 000 ribljih konzerv, predvsem polnjenih s sardinami

— leta 1882 je dunajska družba Warhanek ustanovila svoje tovarno; poleg nje je lastnik Carlo Warhanek postavil tudi skladišče za bencin in druge kemikalije za topljenje kositra; zaradi zaslug pri razvoju Izole je bil imenovan za njenega častnega meščana

— istega leta je zgradil tovarno tudi Giovanni De-grassi; poleg sardin so konservirali še sveži grah in paradižnik

— leta 1886 je zgradila tovarno še družba B. Noerdlinger in brat iz Trsta; predelovala je ribe in sadje; po letu 1911 nimamo več podatkov o njenem obstoju.

Prva svetovna vojna je povzročila začasen propad morskega ribolova in ribje predelovalne industrije. Nekaj časa se je ohranila samo še proizvodnja konzerv za vojaške potrebe.

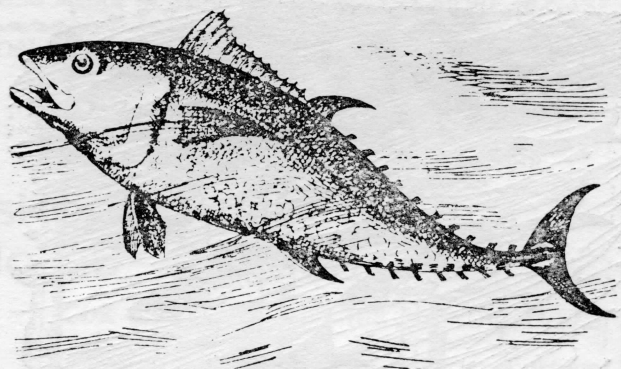
Spet se je začela obnavljati po koncu vojne in postala kmalu še močnejša kot prej. Tako so med vojnama delovale v Izoli naslenje pomembnejše tovarne:

— največja je bila tovarna tržaške družbe Arrigoni: Società anonima prodotti alimentari G. Arrigoni e C. Družba je imela tovarne tudi drugod po naših krajih: Umagu, Fažani, Malem Lošinj, Pulju, itd. Izolska tovarna je zaposlovala stalno okrog 550 delavcev in je izdelala povprečno 5.700.000 konzerv letno.

— druga je bila družba S. A. Conservifici, ki je prevzela nekdanjo tovarno Anglo-avstrijske banke. Zaposlovala je nekaj čez 200 delavcev in povprečno izdelala 4 milijone konzerv letno.

— tretja po velikosti je bila Società Italiana di prodotti alimentari L. Torrigiani s sedežem v Rimu. V njej je delalo okrog 120 delavcev.

Poleg naštetih je delalo v Izoli tudi nekaj manjših tovarn, kot Nicolò Delise in Umberto D'Agostini.

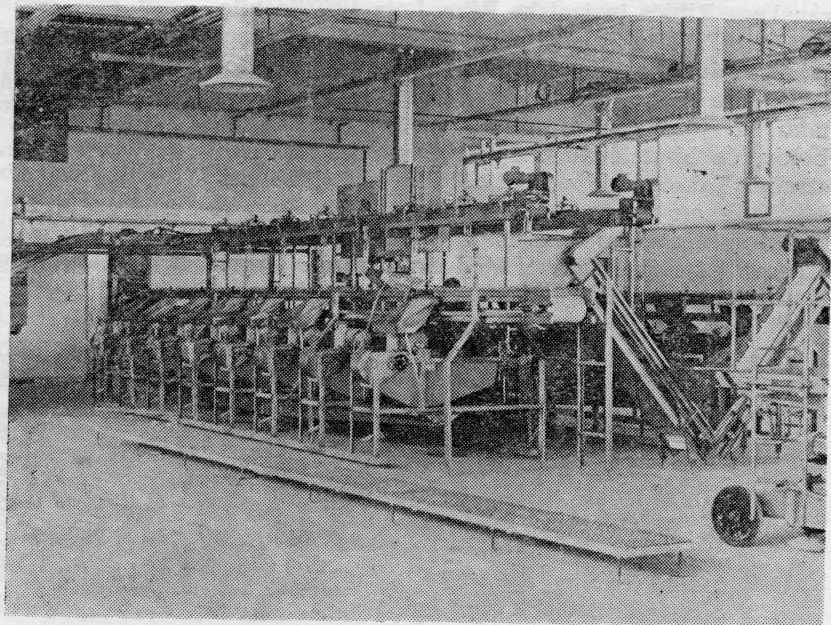
Tovarne so delale vse do kapitulacije Italije 1943, potem pa so jih ustavili. Primanjkovalo je surovin. Nemci so namreč prepovedali plovbo po morju in s tem tudi ribolov.

V času med vojnama so izdelki izolskih tovarn sloveli daleč po svetu in veljali, denimo, za boljše od španskih in portugalskih. Izvažali so jih največ v Avstrijo, Rumunijo, Holandijo, Anglijo, Grčijo, Turčijo in celo Argentino.

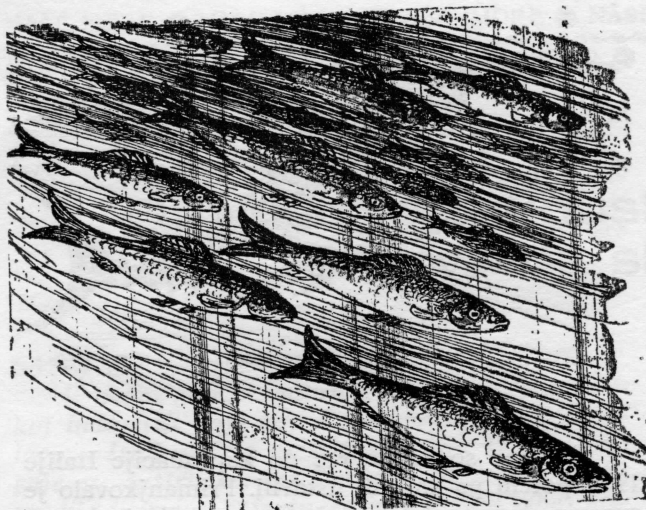
Po vojni se je predelovanje rib in drugih živil obnovilo, vendar se zaradi negotovih razmer in odhajanja italijanskega prebivalstva iz Izole ni moglo prav opomoči, dokler niso bile dokončno urejene ozemeljske zadeve med Jugoslavijo in Italijo.

Takoj po vojni sta spet začeli delati tovarni Arrigoni in Ampelea, ki je prevzela prostore nekdanje družbe S. A. Conservifici. Leta 1946 sta prišli pod upravo in tehnično vodstvo Centrale industrije konzerv. Izdelovali sta ribje konzerve, paradižnikovo mezgo, antipasto, ribjo moko, ribje olje in marmelado.

Pravi razmah ribje predelovalne industrije v Slovenskem primorju se je začel pravzaprav po priključitvi cone B Jugoslaviji. V veliko spodbu-

DO Droga Portorož, TOZD Delamaris — Izola, linija za rezanje in vlaganje rib v doze »Canarias«, 1985

do je bila tudi uvedba delavskega samoupravljanja v petdesetih letih. Takoj po razglasitvi zakona o delavskem samoupravljanju leta 1950 so delavci v Arrigoniju in Ampelei ustanovili neformalna delavska sveta, že naslednje leto pa sta začela uradno delovati. V podjetju Arrigoni so bile volitve v prvi delavski svet 20. marca 1951, v Ampelei pa 22. marca 1951. Sprva sta imela predvsem politični značaj. Pravo materialno podlago sta dobili leta 1955 po uvedbi novega gospodarskega sistema. Prevzela sta skrb in odgovornost za gospodarenje, odnose v podjetju, delitev OD, izobraževanje delavcev itd. Pomembno vlogo sta imela tudi pri nastanku Kombinata konzervne industrije Delamaris. 1. januarja 1959 se so namreč združili izolski tovarni Ampelea in Arrigoni, koprski De Langlade in Izvozno-uvozno podjetje Delamaris v Kombinat konzervne industrije Delamaris. Hkrati se je Arrigoni preimenoval v Argo, Ampelea v Iris in De Langlade v Ikre. Tako je bila ribja predelovalna industrija združena v enotnem podjetju. Ribe za predelavo je kombinat dobival od zasebnih ribičev, predvsem pa od piranskega Ribiča in izolske Ribe. Leta 1959 je bilo podjetje Ribič ukinjeno, njegovo ladjevje je prevzel kombinat in tako ustanovil svojo ribiško floto. Kmalu se je pokazalo, da bi bilo bolj koristno tako za ribjo predelovalno industrijo kot za ribolov, če bi delovali bolj povezano in pod isto streho. Tako se je podjetje Riba leta 1962 priključilo kombinatu Delamaris.

Kombinat je moral na svojem začetku premagovati številne težave. Med drugim mu je pri-

manjkovalo domačih rib za predelavo. Zto so v kombinatu izdelovali še mešane ribje konzerve z zelenjavo, in predelovali sadje.

V šestdesetih letih je bilo v kombinatu zaposlenih že čez 1600 delavcev, v glavnem žensk. Podjetje je sestavljalo 15 delovnih enot, ki so imele svoje obrate v Argu, Irisu in Ribi. Leta 1964 so ustanovili v Kozini obrat za proizvodnjo nesterilitiranih konzerv, imeli pa so tudi prodajalne svežih rib ter prodajna skladišča po vsej državi, kot na Reki, v Ljubljani, v Zagrebu, Kozini Puli, Novi Gorici in Postojni.

Proizvodnjo so razširili in povečali izbiro izdelkov: konservirali so morske ribe, školjke in rake, predelovali sadje in zelenjavo, poleg tega so izdelovali različne koncentrate in nadomestke, mesne konzerve itd.

S podpisom samoupravnega sporazuma leta 1973 so se v kombinatu konzervne industrije Delamaris združile nastale temeljne organizacije združenega dela: Argo, Iris, Pločevinka, Avtotransport, delovna skupnost Skupne službe in delovna skupnost Vzdrževanje v Kombinat konzervne industrije HP »Delamaris« Izola z neomejeno solidarno odgovornostjo.

Istega leta so Delamaris Izola, Droga Portorož, Kolinska Ljubljana, Pivovara Laško in Talis Maribor ustanovili Združeno podjetje prehranbene industrije HP Ljubljana. Ugotovili so namreč, da bodo lahko tako bolj usklajeno in enotno nastopali na trgu, hkrati pa jim bo to omogočilo specializacijo proizvodnih programov.

Leta 1978 so se združile delovne organizacije HP Delamaris, HP Droga in Koloniale v DO HP Droga s sedežem v Portorožu. Ob tej združitvi se je Delamarisov TOZD Iris preimenoval v TOZD Delamaris.

V osamdesetih letih se je pokazalo, da bi bilo treba bolj povezati ribištvo, živilsko-predelovalno industrijo, turizem in trgovino na obalno kraškem območju. Zato so leta 1983 DO Droga Portorož, TOP Portorož, Preskrba Koper in Jadran Sežana ustanovili SGZD Timav.

Viri in literatura:

- Bezsek Vanda: Analitični inventar fonda občine Izola, II—IV, obdobje od 1849 do 1929, Pokrajinski arhiv Koper
- Arhivsko gradivo DO Droga Portorož, TOZD Delamaris Izola, obdobje druge polovice 19. stoletja do 70. let dvajstega stoljetja
- Ustni viri nekdanjih uslužbencev ribje predelovalne industrije v Izoli
- Basioli Josip: Ribarstvo na Jadranu, Zagreb 1984

